

Krzysztof Rogucki

Piłsudski w Bydgoszczy

W dniu 19 stycznia 1920 r. komisaryczny prezydent Bydgoszczy Jan Maciaszek¹ oficjalnie przejął władzę w Bydgoszczy. Miasto po 148 latach niewoli pruskiej stało się znowu częścią państwa polskiego. Ważnym wydarzeniem, umacniającym państwowość polską w Bydgoszczy, była wizyta Marszałka Józefa Piłsudskiego w czerwcu 1921 r. Był to burzliwy okres w życiu naszego narodu, gdy rozstrzygały się losy trzeciego powstania śląskiego i ostatecznie krystalizowały się granice niepodległej Rzeczypospolitej.

„Nowa Gazeta Bydgoska” – organ Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy – tak relacjonowała w pierwszych dniach czerwca 1921 r.: *Jak już ogółowi czytelników z poprzednich doniesień wiadomo, Naczelnik Państwa Józef Piłsudski w najbliższy poniedziałek zaszczyci nasze miasto swymi od dawna przez sfery wojskowe i najszersze warstwy ludności upragnionymi odwiedzinami. (...)*

A więc nareszcie doczekamy się tej chwili, na którą Bydgoszcz tak długo z utęsknieniem czekała...

Mamy gościć u siebie najwyższego dostojnika naszego Państwa i zarazem Naczelnego Wodza. Trzeba więc przyjąć go okazale i serdecznie, aby pokazać przed światem, jakie jest poszanowanie władzy w Polsce, a szczególnie w tej dzielnicy, która nie zawsze z wyrozumieniem do osoby Naczelnika Państwa się odnosiła².

Dnia 6 czerwca 1921 r. o godzinie 9.00 pociąg z Marszałkiem przybył do Bydgoszczy. W najbliższym otoczeniu Naczelnego Wodza i ministra byłej

¹ Jan Maciaszek (1876-1932), prawnik, powstaniec wielkopolski, kapitan Wojsk Wielkopolskich, między 19 I 1920 a 4 VII 1921 komisaryczny prezydent Bydgoszczy. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Jego imię nosi jedna z ulic w Bydgoszczy.

² Cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 124, Bydgoszcz 2 VI 1921, s. 1.

dzielnicy pruskiej Władysława Kucharskiego³ znajdowali się generałowie: Władysław Jung⁴ i Henryk Zemanek⁵ z Bydgoszczy, Kazimierz Raszewski⁶ z Poznania, Edmund de Hauser⁷ z Torunia, Zygmunt Zieliński⁸ z Grudziądza. W drodze z Warszawy do Bydgoszczy Marszałkowi towarzyszyli: lekarz przyboczny pułkownik Piestrzyński, major Kazimierz Świtalski⁹, szef kancelarii cywilnej Stanisław Car¹⁰, kapelan oddziałów przybocznych ks. Tokarzewski, dowódca kwatery Dunin-Markiewicz, kapitan Mever, oraz adiutanci Marszałka: porucznik Sołtan, podporucznicy – Mościcki i T. Kadenacy¹¹. Po przejściu przed kompanią honorową i powitaniu władz miasta z prezydentem Janem Maciaszkiem na czele, wsiadł do karocy zaprzężonej w sześć karych koni. Wśród szpaleru złożonego z przedstawicieli związków, stowarzyszeń, cechów i mieszkańców Bydgoszczy przejechał ul. Dworcową na pl. Wolności. Kordon na ul. Gdańskiej między hotelem „Pod Orłem” a domem Conitzera (później Bydgoski Dom Towarowy) tworzyli harcerze, od strony ul. Pomorskiej strażacy, a na Gdańskiej

³ Władysław Kucharski (1884-1964), przemysłowiec, polityk; 1919-1927 członek ZLN; 1922-1927 poseł na sejm; VII 1920-VII 1921 minister byłej dzielnicy pruskiej; V-VIII 1923 minister przemysłu i handlu; IX-XII 1923 minister skarbu.

⁴ Władysław Jung (1870-1940), generał dywizji; od IV 1920 dowodził 15 dywizją piechoty, z którą uczestniczył w wyprawie kijowskiej oraz wojnie polsko-sowieckiej; po zakończeniu działań wojennych 15 dywizja została rozlokowana w Bydgoszczy; odznaczony Orderem Virtuti Militari, Polonia Restituta, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, francuską Legią Honorową.

⁵ Henryk Zemanek (1872-1936), generał dywizji, szef Instytutu Wojskowo-Geograficznego w Warszawie, kwatermistrz VI Armii; od 21 XI 1920 do VII 1922 dowódca miasta Bydgoszczy; odznaczony Krzyżem Walecznych.

⁶ Kazimierz Raszewski (1864-1941), generał broni, monarchista; dowódca m.in. VII-VIII 1920 – 2 Armii, 1920-1925 Generalnego Okręgu Korpusu VII Poznań; po przejściu w stan spoczynku zaangażował się w działalność Zjednoczenia Monarchistów Polskich.

⁷ Edmund de Hauser (1868-1938), generał dywizji; 1920-1921 dowódca Obszaru Warownego Toruń; odznaczony Orderem Virtuti Militari.

⁸ Zygmunt Zieliński (1858-1925), generał broni; XII 1916-IV 1917 dowódca III Brygady Legionów, a w IV-VIII 1917 Legionów; VI-IX 1920 dowódca 3 Armii; 1920-1923 dowódca Okręgu Generalnego Pomorze; odznaczony Orderem Orła Białego i Orderem Virtuti Militari.

⁹ Kazimierz Świtalski (1886-1962), polityk; podczas I wojny światowej w Legionach Polskich; od XII 1918 w Adiutanturze Generalnej Naczelnika Państwa, jeden z najbliższych współpracowników Józefa Piłsudskiego; po przewrocie majowym należał do tzw. grupy pułkowników; 1928-1929 minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego; 1929 premier; 1933-1935 marszałek sejmu; w latach 1948-1956 więziony przez władze PRL, a następnie zrehabilitowany.

¹⁰ Stanisław Car (1882-1938), polityk, prawnik; 1918-1922 szef Kancelarii Naczelnika Państwa; 1930 minister sprawiedliwości; jeden z liderów BBWR; od 1935 marszałek sejmu; 1931-1935 generalny referent Komisji Konstytucyjnej sejmu i główny współautor projektu konstytucji kwietniowej.

¹¹ T. Kadenacy, wnuk Zofii, siostry Józefa Piłsudskiego; por. J. Lewandowski, *Druki emigracyjne o Józefie Piłsudskim 1940-1990*, Bydgoszcz 2004, s. 67.

do ul. Słowackiego studenci Akademii Rolniczej i uczniowie gimnazjów, szkół. Tu stanął na czele czworoboku utworzonego przez sztab wojskowy, przedstawiciele miasta i przyjął defiladę reprezentacyjnego batalionu 15 dywizji piechoty. Po odebraniu defilady Marszałek udał się do kamienicy prezydenta J. Maciaszka¹². Wartość honorową pełnili podchorążowie z Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych. Następnie skierował się ul. Gdańską do gmachu Starostwa przy ul. Słowackiego, entuzjastycznie witany przez młodzież szkolną. Pod komendą Maksymiliana Sentkowskiego¹³ uformowała się manifestacja, która przeszła Dworcową, Gdańską, Słowackiego pod budynek Starostwa (obecnie Akademia Muzyczna w Bydgoszczy). Z balkonu Starostwa Naczelnik Państwa odebrał manifestację patriotyczną na swoją cześć. Ze sztandarami i transparentami przemaszzerowali: przedstawiciele związków, stowarzyszeń, inteligencji, organizacji robotniczych, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, delegaci z Górnego Śląska, rodacy z Ameryki, delegacje kobiet, harcerze i uczniowie. Zaciekawiony Naczelnik pytał red. Stanisława Nowakowskiego¹⁴ o każdą manifestującą grupę. Szczególne wrażenie na Marszałku wywarł przemarsz kolejarzy i młodzieży szkolnej, o której mówił ze wzruszeniem. Pytał przedstawiciele władz miasta o stosunki polsko-niemieckie, stosunek bydgoszczan do rodaków z innych dzielnic, działalność emigracji, problemy życia społecznego i samorządowego w mieście. Szczerze był wzruszony owacjami i okazaną serdecznością.

O godzinie 10.30 rozpoczęła się audyencja. Marszałek spotkał się z kierownictwem Polskiej Żeglugi Państwowej, delegacją Tymczasowej Rady Miejskiej z dr. Janem Bizielem¹⁵ na czele: *Zechciej przyjąć hołd – głosił imieniem Bydgoszczy prezes Tymczasowej Rady Miejskiej dr Biziel – nie tylko żeś jest wielkim*

¹² Por. „Dziennik Bydgoski” nr 64, Bydgoszcz 19 III 1937, s. 11. W innych relacjach brak informacji o odpoczynku Marszałka w domu prezydenta J. Maciaszka między defiladą na pl. Wolności a przejazdem do Starostwa. Por. „Dziennik Bydgoski” nr 127, Bydgoszcz 7 VII 1921, s. 1.

¹³ Maksymilian Sentkowski (1875-1942), kupiec, wiceprezes Izby Przemysłowo-Handlowej Bydgoszczy, prezes Związku Towarzystw Kupieckich, radca miejski, prezes i członek rad nadzorczych banków i spółek.

¹⁴ Stanisław Nowakowski (1889-1942), działacz narodowy na Warmii i Pomorzu, dziennikarz; w VIII 1920 przybył do Bydgoszczy; w 1921 wydawał i redagował „Nową Gazetę Bydgoską” o orientacji chrześcijańsko-demokratycznej; 1920-1939 redaktor m.in.: „Dziennika Bydgoskiego”, „Słowa Wielkopolskiego”; wydawał publikacje o historii Bydgoszczy; zamordowany w obozie koncentracyjnym Dachau 24 VI 1942.

¹⁵ Jan Biziel (1858-1934), lekarz, działacz narodowy, radny miejski, honorowy obywatel Bydgoszczy; obok Jana Teski czołowy działacz Narodowego Stronnictwa Ludowego; 1920-1921 członek Tymczasowej Rady Miejskiej; w dniu 19 I 1930 Rada Miejska nadała mu jednogłośnie honorowe obywatelstwo Bydgoszczy; odznaczony Orderem Odrodzenia Polski klasy IV; w uznaniu jego zasług jego imię nadano jednej z ulic, a w 1992 Wojewódzki Szpital XXX-lecia PRL przemianowano na Wojewódzki Szpital im. Jana Bizela.

wodzem, lecz żeś jest symbolem władzy, jej wielkim imperatywem – *salus reipublicae suprema lex esto...* Przyjmij serdeczną podziękę, i żeś raczył przybyć, społeczeństwo nasze wiernie i jednomyślnie stać będzie przy tobie...¹⁶ Marszałek spotkał się także z delegacjami stronnictw i stowarzyszeń, w tym: Polskiej Partii Socjalistycznej, Narodowej Partii Robotniczej, Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy, Zjednoczenia Zawodowego Polskiego, prezydium Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, kolejarzami (p. Wojciechowski informował, jaki procent stanowią Polacy pracujący na kolei), Polakami z Ameryki (p. Ruszkowski udzielał wyjaśnień o reemigracji ze Stanów Zjednoczonych), obywatelami Szwederowa, delegatką kobiet p. Marią Rubenauową, kierownictwem harcerstwa z p. Aleksandrem Modlibowskim, p. Antonim Czarneckim – przedstawicielem środowisk robotniczych oraz delegacją duchowieństwa w osobach księży: Tadeusza Skarbka-Malczewskiego¹⁷, Narcyza Putza¹⁸, Jana Konopczyńskiego¹⁹, Leona Płotki, delegacją ziemian, którą przedstawił starosta Stanisław Niesiołowski, oraz delegacją sąsiednich miast: Koronowa, Fordonu, Solca Kujawskiego. W czasie audiencji Marszałek dał wyraz przekonaniu o potrzebie znalezienia właściwej siedziby dla Akademii Rolniczej w Bydgoszczy. Do tej sprawy ustosunkował się również minister W. Kucharski, który obiecał prezesowi „Sokoła”, Leonowi Połusznemu, dotację dla bydgoskiego gniazda na ogólnopolski zjazd sokolników. Na audiencji delegacja niemiecka z byłym landratem p. Eugenem Naumannem złożyła petycję dotyczącą problemów mniejszości niemieckiej. Marszałek odpowiedział, że Polska nie przekracza i nie przekroczy postanowień traktatu wersalskiego, a prawa mniejszości będą respektowane. Wojewoda poznański dr Witold Celichowski przedstawił jednego z posterunkowych Policji Państwowej, pracującego w powiecie bydgoskim, który w listopadzie 1918 roku Piłsudskiemu... otwierał bramę więzienia w Magdeburgu. „Starzy znajomi” uścisnęli sobie dłonie.

¹⁶ Cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 161, Bydgoszcz 16 VII 1921, s. 1.

¹⁷ Tadeusz Skarbek-Malczewski (1873-1929), ksiądz katolicki, dziekan bydgoski, proboszcz kościoła farnego, prałat domowy papieża Piusa XI, radca duchowny; zabiegał o budowę kościoła i zakładu wychowawczego św. Wincentego à Paulo; przeprowadził w latach 1922-1926 remont kościoła farnego; z jego inicjatywy odrestaurowano w latach 1922-1925 kościół Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej (Klarysek); jego imię nosi jedna z ulic bydgoskiego Śródmieścia.

¹⁸ Narcyz Putz (1877-1942), ksiądz, administrator parafii pw. Serca Jezusa, radny Rady Miejskiej w Bydgoszczy, działacz społeczny i polityczny.

¹⁹ Jan Konopczyński (1883-1961), ksiądz proboszcz, dziekan bydgoski, honorowy radca miejski; X 1920 organizator nowo powstałej parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy; 1926-1928 inicjator budowy kościoła tejże parafii i domu sióstr elżbietanek; odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

O 12.30 Marszałek przybył do Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych. Po jej zwiedzeniu udał się na śniadanie do kamienicy prezydenta J. Maciaszka. Na uroczystym śniadaniu byli obecni: minister W. Kucharski, szef kancelarii S. Car, generałowie – Z. Zieliński, Leonard Skierski²⁰, K. Raszewski, E. de Hauser, W. Jung, H. Zemanek, pułkownicy – Julian Stachiewicz²¹, Franciszek Kleeberg²², Pomazański, Sabatier – szef misji francuskiej, wojewodowie – dr W. Celichowski, Jan Brejski²³, starosta krajowy dr Józef Wybicki.

Po śniadaniu Gość zwiedził miasto – Szwederowo (ludność zgotowała mu owację), wzgórze Dąbrowskiego, służby miejskie, Czyżkówko, papiernię. Na wzgórzu Dąbrowskiego wywiązał się dialog między prezydentem J. Maciaszkiem a Naczelnikiem Państwa:

– *Największe miasto w Polsce, granica Pomorza i Poznańskiego... osiemnaście kilometrów wzdłuż i dziesięć wszcz (prezydent Maciaszek)*

– *Lubię lokalnych patriotów, gdyż ci najczęściej zawsze zrobić potrafią (Naczelnik Państwa)*

– *Po Warszawie drugie miasto «będzie» (prezydent Maciaszek)*²⁴

W czasie pobytu w Akademii Rolniczej Naczelnik wyraził przekonanie, że dla miasta i uczelni jest pożądane, aby Akademia pozostała w Bydgoszczy. Mowy wygłosili rektor Ryłski i student Zieliński. W szpitalu wojskowym odwiedził oddział ociemniałych, gdzie jeden z nich, chorąży Waliszewski, recytował wiersz własnego autorstwa. Wręczono Marszałkowi wiązankę kwiatów. Wśród rannych żołnierzy byli też Górnolązacy. Zwiedzając Państwową Szkołę Przemysłu Artystycznego, rozmawiał z dyrektorem Kazimierzem Ulatowskim o projekcie przebudowy wieży Bismarcka. Profesor J. Wysocki z Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego portretował Naczelnika. Później wyraził życzenie obejrzenia nowo powstałej papierni. Po przedsiębiorstwie oprowadzał go dyrektor Leon Sioda, który Naczelnikowi objaśniał szczegóły techniczne.

²⁰ Leonard Skierski (1866-1925), generał dywizji; 1920-1921 dowódca 4 Armii, 1921-1926 Inspektor Armii, Toruń; odznaczony Orderem Virtuti Militari.

²¹ Julian Stachiewicz (1890-1934), generał; 1914-1916 w Legionach Polskich; szef sztabu ścisłego Naczelnego Wodza.

²² Franciszek Kleeberg (1888-1941), generał, późniejszy dowódca Grupy Operacyjnej „Polesie”.

²³ Jan Brejski (1863-1934) działacz narodowy na Pomorzu i polonijny w Niemczech i we Francji, dziennikarz, wydawca; 1894-1922 redaktor i wydawca „Gazety Toruńskiej”; 1902 współzałożyciel Zjednoczenia Zawodowego Polskiego; od 1920 działacz Narodowej Partii Robotniczej; 1919-1922 poseł na sejm; 1920-1924 wojewoda pomorski.

²⁴ Cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 161, Bydgoszcz 16 VII, s. 1. Dnia 1 IV 1920 włączono w granice administracyjne Bydgoszczy 18 gmin podmiejskich i obszar miasta wynosił 6532,65 ha. Por. *Bydgoszcz. Zarys dziejów*, red. R. Kabaciński, Bydgoszcz 1980, s. 179.

Dwadzieścia minut później Marszałek opuścił fabrykę entuzjastycznie żegnany przez robotników, którzy z okazji przyjazdu Gościa udekorowali maszyny. Po tym nastąpiła krótka wizyta w ochotniczej straży pożarnej. Strażacy zaprezentowali pełną gotowość do akcji w ciągu 50 sekund. Po przejeździe ulicami Bydgoszczy przez godzinę odpoczywał w przydomowym ogrodzie prezydenta miasta.

W czasie obiadu między godziną 19.00 a 20.30 wygłoszono kilka przemówień (Marszałek nie przemawiał). Głos zabrał prezydent J. Maciaszek: *Ostatni był tu Jan Kazimierz w czasie niszczącego układu, kiedy wypuszczała Polska z rąk Prusy Królewskie... Najcięższą pięść pruską odczuła Bydgoszcz, nie szczędzono tu miliardów, by stworzyć potęgę i ostoję prusactwa, by stąd zastawić sidła na serca i dusze polskie... lecz rdzeń pozostał polski... robotnik polski... traktat wersalski wrócił życie... Kiedym miał wielkie szczęście przejmowania od Niemców Bydgoszczy, dnia 19 stycznia 1920 roku było nas tu 40%, obecnie jest 60%. Jesteśmy tu zwolennikami unifikacji... wszyscy razem bez różnicy dzielnic. Witamy Cię nie tylko jako słynnego bohatera, twórcę Legionów, lecz jako prawdziwego Polaka, rzecznika idei polskiej. Kochany Naczelniku, niech Cię Bóg prowadzi. Oby Rzeczpospolita pod Twoim rządem stała się największym mocarstwem świata²⁵. Głos również zabrał wojewoda dr W. Celichowski: *Hołd dla Ciebie jest wyrazem polskości, wszyscy tu wylegli z odruchu, spontanicznie na twoje przybycie... Tu był klin rozszepiający Pomorze i Wielkopolskę, tu była twierdza, 150 lat budowana... Lecz jest siła w narodzie... Naczelniku, masz nie tylko szacunek, który się należy głowie państwa, lecz uznanie nasze i miłość²⁶. Zakończył przemówienia ksiądz dziekan T. Skarbek-Malczewski: *Kościół był tu ostoją, gdyż był nie tylko katolickim, lecz i polskim... Jako przedstawicielowi władzy duchownej miło mi jest powitać Naczelnika Państwa w imieniu duchowieństwa Bydgoszczy... Na straży trwać będziemy, czuwając, by mocnił się posłuch dla władzy i dla państwa, a więc i dla głowy państwa...²⁷***

Następnie Marszałek wraz otoczeniem udał się na przedstawienie galowe „Kasper Karliński” w Teatrze Miejskim. Gość spóźnił się, ponieważ młodzież wojskowa z Wielkopolskiej Szkoły Podchorążych wyprzęgła konie i ciągnęła karocę przez ul. Gdańską. W czasie wejścia Marszałka do loży na balkonie orkiestra zagrała hymn państwowy, zebrani przyjęli Gościa długotrwałymi owacjami, które powtarzały się w czasie przerw, a dzieci zanosły do loży

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

wiązanki kwiatów. Przed przedstawieniem dyrektor Wanda Siemaszkowa²⁸ (jej syn poległ w walkach o niepodległość) w obecności zespołu artystów wygłosiła przemówienie.

Około 22.30 w hotelu „Pod Orłem” rozpoczął się raut, którego oprawę artystyczną stanowił program wokalny-muzyczny. Wykonali go: dyrektor W. Siemaszkowa (deklamacja), wirtuoz-pianista prof. Bohdan Zaleski – zachwycił zebranych wykonaniem muzyki Chopina, Bronisław Dziejicki – znany tenor i baryton, Fitinghof (akompaniament). Raut skończył się ok. północy. Marszałek rozmawiał z prezydentem J. Maciaszkiem i jego małżonką do 3.00, opowiadając o swoich rodzinnych stronach i o Wilnie.

„Dziennik Bydgoski” tak relacjonował pierwszy dzień wizyty Marszałka: *Dziś spadł na Bydgoszcz splendor nie lada: zjechał do miasta naszego, zaszczycił go swoją obecnością Józef Piłsudski – pierwszy obywatel odrodzonej i zjednoczonej Ojczyzny, pierwszy Naczelnik Państwa – ten, w którego osobie ześrodkowuje się majestat i potęga Prześwietnej Rzeczypospolitej.*

Nic więc dziwnego, że miasto całe na wieść o tych szczytnych odwiedzinach było od kilku dni jak gdyby w podnieceniu i żyło myślą jedną, aby najgodniej uczcić przyjazd Naczelnika Państwa. Zniknęły niechęci osobiste, których na gruncie tutejszym nie brakowało; pozostało przy głosie jedno jedyne uczucie, wielkie i skoordynowane: uczucie czci i entuzjazmu dla Przedstawicielstwa Państwowości naszej, wymarzonej i ukochanej, uczucie dumy, że przecież i do tej Bydgoszczy, z której wróg zapragnął stworzyć ostoję i krzewiciela niemczyzny dla całej północnej połaci Poznańskiego i dla Pomorza, zjeżdża po raz pierwszy głowa Polski; staje na gruncie tego miasta twardą i pewną stopą uosobienie władzy polskiej, zespalać je tym silniej z całością Rzeczypospolitej.

I wyległy tłumy ludności – organizacje, stowarzyszenia, związki, szkoły i publiczność – na ulicę, aby w skupieniu podniosłym powitać Naczelnika i złożyć Mu hołd; aby w niemilknących okrzykach na jego cześć, wyrrywających się szczerze i z zapalem z piersi wielotysięcznych rzesz polskich, wyrazić tę olbrzymią siłę miłości, jaka dla Polski i dla majestatu Ojczyzny bije w sercach, przepętnia myśl każdą i każde uczucie.

Łącząc się z miastem naszym w hołdzie dla drogiego Gościa, wołamy:

*Naczelnik Państwa niech żyje!*²⁹

²⁸ Wanda Siemaszkowa (1867-1947), aktorka teatralna, reżyser, dyrektor Teatru Miejskiego (1920-1922) w Bydgoszczy; wykładała w Szkole Dramatycznej, którą założyła w 1921; odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi; jej imię nosi jedna z ulic dzielnicy Fordon.

²⁹ „Dziennik Bydgoski” nr 127, Bydgoszcz 7 VI 1921, s. 1.

Dnia 7 czerwca Naczelnik Państwa przybył na przystań, gdzie czekały na niego udekorowane statki Polskiej Żeglugi Państwowej. Wkrótce ruszyły w dół Wisły do Fordonu. Poprzedziły je łodzie polskich i niemieckich klubów wioślarskich, za nimi mały statek „Kraśński”, „Siemiradzki” z Naczelnikiem Państwa, ministrem W. Kucharskim, wojewodą W. Celichowskim, starostą krajowym – J. Wybickim, generalicją, naczelnymi władzami miejskimi, po nim „Bolesław Prus” z delegacjami, korowód zamykała „Wisła”. Na statkach podróż uprzyjemniały dwie orkiestry. Kawalkadzie statków towarzyszyły popisy lotników. Na bulwarach i moście Teatralnym Marszałka serdecznie żegnali bydgoszczanie. Emilian Materna utrzymujący bufet na „Siemiradzki” relacjonował, że Marszałek delectował się wódką „Kasprowicz”. Kuchmistrz Pietrzyński, kierownik „Gastronomii” Kantecki, prezes związku pracowników gastronomicznych Chudysiewicz, panowie: Katorski i de Zajączkowski – otrzymali dyplomy z podpisem Marszałka.

W Fordonie³⁰ nad Wisłą przywitali Marszałka: wiceadmirał Kazimierz Porębski³¹, przedstawiciele cechów z chorągwiami, przemawiał rektor Bross.

– *Niech hołd wierności niosą ci Naczelniku państwa, fale rzeczne po Bałtyk*³² – takie były słowa powitania. Młodzież szkolna pod kierownictwem p. Biżyńskiego wykonała ułożoną przezeń pieśń „Posłuchaj Piłsudski, Wielki Naczelniku”, a orkiestra odegrała marsza. Naczelnik zamienił parę słów z burmistrzem miasta p. Krygerem oraz ks. Tychnowskim i udał się na statek „Warneńczyk”, którym – w towarzystwie starosty S. Niesiołowskiego i prezydenta J. Maciaszka – popłynął do Grudziądza.

Towarzyszący podróży Naczelnika Państwa dziennikarze z Warszawy i Grudziądza zgodnie referowali, iż przyjęcie w Bydgoszczy było najbardziej okazałe i entuzjastyczne ze wszystkich miast odwiedzanych przez Marszałka na Pomorzu. Remigusz Kwiatkowski³³, publicysta i poeta, szef wywiadu prasowego ministerstwa spraw wojskowych tak relacjonował w „Świecie” pobyt Marszałka w Bydgoszczy: *Bydgoszcz – dziś już warownia polskości – powitała Naczelnika Państwa z szeroko rozwartym sercem i ramionami na ścieżaj*³⁴. Prawie cały

³⁰ Fordon, dzielnica w północno-wschodniej części Bydgoszczy, na lewym brzegu Wisły. Prawa miejskie 1382 i 1424; od 1973 dzielnica Bydgoszczy.

³¹ Kazimierz Porębski (1872-1933), wiceadmirał; pierwszy dowódca Polskiej Marynarki Wojennej; 1920 organizator szkoły morskiej w Tczewie; przygotował plany rozbudowy floty wojennej i portu wojennego w Gdyni.

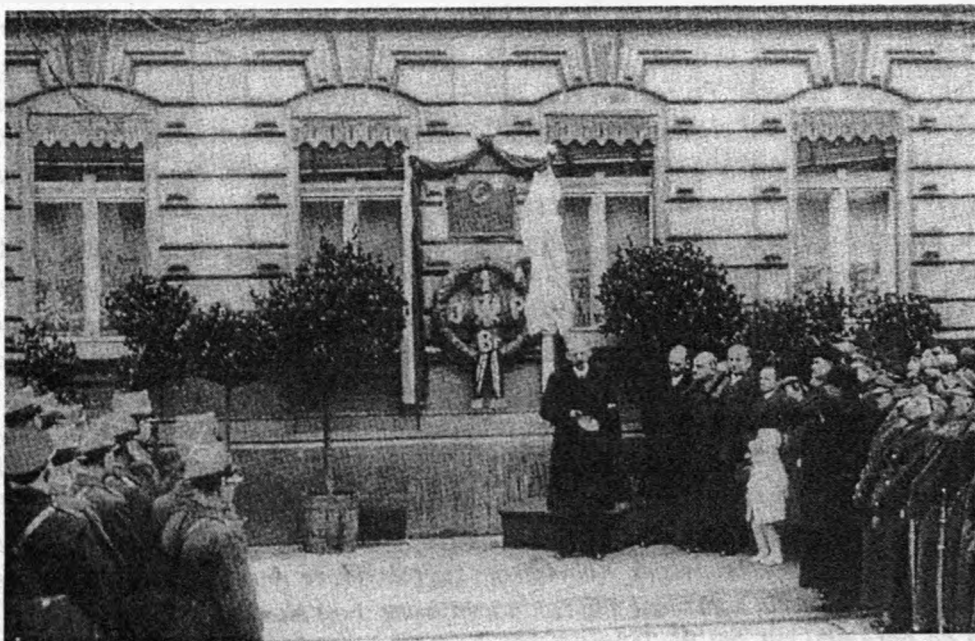
³² Cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 161, Bydgoszcz 16 VII 1921, s. 1.

³³ Remigusz Kwiatkowski (1884-1961), poeta, tłumacz, dziennikarz; uczestnik strajku szkolnego 1905; 1921-1926 założyciel i redaktor pisma „Polska Zbrojna”.

³⁴ Cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 161, Bydgoszcz 16 VII 1921, s. 1.



Rycina 1.
Marszałek Józef Piłsudski przed dworcem w Bydgoszczy w towarzystwie prezydenta miasta Jana Maciaszka i dowódcy 15 dywizji piechoty gen. bryg. Władysława Junga, 6 czerwca 1921 r.



Rycina 2.
Odświeżenie przez prezydenta miasta Leona Barciszewskiego tablicy upamiętniającej pobyt w 1921 r. marszałka Piłsudskiego w domu przy ul. Gdańskiej 92, 19 marca 1937 r.

plan wizyty Marszałka w Bydgoszczy opracował radca miejski Wincenty Łukowski. Za porządek wizyty odpowiadał, późniejszy długoletni komendant Policji Państwowej w Bydgoszczy, Bolesław Siemiątkowski.

Naczelnik Państwa za pośrednictwem prezydenta miasta podziękował za ciepłe przyjęcie, z jakim się spotkał w naszym mieście, które pozostawiło w nim niezatarte wspomnienie³⁵.

Corocznie 19 marca odchodzono odświętnie imieniny Marszałka. W ramach obchodów odbywały się: akademie, prelekcje, koncerty, występy chórów, deklamacje, defilady. W obchody imienin szczególnie zaangażowane były: 15 dywizja piechoty (dowódca gen. Thommée), Związek Legionistów Polskich, Związek Strzelecki, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Koło Oficerów Rezerwy, Towarzystwo Podoficerów Rezerwy, Związek Powstańców i Wojaków, Związek Katolickiej Młodzieży Polskiej, Związek Harcerzy Polski, Hufce Szkolne, Związek Obywatelski im. Józefa Piłsudskiego, Związek Naprawy Rzeczypospolitej.

Dla upamiętnienia wizyty Marszałka z inicjatywy komendanta Szkoły Podchorążych dla Podoficerów, podpułkownika dyplomowanego dr. Polniaszka (13 lipca 1931 r.) na placu przed szkołą stanął pomnik Marszałka (cokół 3,20 m,

³⁵ Była to jedyna wizyta Marszałka w Bydgoszczy: *Dziś rano* (5 VII 1921 o godz. 8.30 – przyp. K. R.), *skoro stanął na dworcu tutejszym, udał się Naczelnik Państwa razem z przedstawicielami ministerstwa kolei do warsztatów kolejowych, gdzie konferował z przedstawicielami poszczególnych związków*, cyt. za: „Dziennik Bydgoski” nr 151, 6 VII 1921, s. 3. Nazajutrz nastąpiło jednak dementi: *Po zasięgnięciu informacji z źródeł miarodajnych stwierdzamy, że Naczelnik Państwa udał się służbowo jako Naczelnny Wódz na wielkie ćwiczenia wojskowe, odbywające się pod Nakłem. (...) W Bydgoszczy Naczelnik z nikim nie konferował. Pociąg specjalny Naczelnika Państwa zatrzymał się krótki czas na stacji i na tem tle powstała mylna wersja, jakoby Naczelnik Państwa odwiedził warsztaty kolejowe*, cyt. za: „Dziennik Bydgoski” nr 152, Bydgoszcz, 7 lipca 1921, s. 3. *Z okazji odbywających się gier wojennych przybył we wtorek 5 bm. (5 VII 1921 – przyp. K. R.) Naczelnik Państwa Piłsudski do Nakła (...) Naczelnik przybył pociągiem nadzwyczajnym z Bydgoszczy o godz. 9.00 przed południem witany na dworcu przez władze wojskowe. (...) Pobyt Naczelnika Państwa w Nakle przewidziany był od piątku (tj. 8 VII 1921 – przyp. K. R.), cyt. za: „Nowa Gazeta Bydgoska” nr 156, Bydgoszcz 11 VII 1921, s. 3. Wacław Jędrzejewicz pisze: 10 lipca (1921 – przyp. K. R.) Piłsudski udał się do Konina, gdzie wręczył chorągwie 18 pułkowi, po czym nieoczekiwanie przybył do Bydgoszczy i udał się do warsztatów kolejowych, gdzie przed paru dniami miały miejsce ekscesy robotnicze przeciw pracodawcom. Robotnikom zagrożono, że w razie powtórzenia się zaburzeń, warsztaty zostaną zamknięte lub zmilitaryzowane. (...) Następnie Piłsudski udał się do Nakła na parę dni*, cyt. za: W. Jędrzejewicz, *Kronika życia Józefa Piłsudskiego*, t. II, 1921-1935, Warszawa 1989, s. 34. W tym stanie rzeczy enuncjacje nestora polskich piłsudczyków o pobycie Piłsudskiego w Bydgoszczy w dniu 10 lipca lub w Nakle po 10 lipca nie znajdują żadnego uzasadnienia źródłowego.

0,70 popiersie). Projekt przygotowała artystka p. Niewska. Pomnik stanął 23 października 1931 r.³⁶

Staraniem bydgoskiego oddziału Związku Legionistów Polskich na początku 1937 r. ukonstytuował się komitet dla uczczenia pamięci Marszałka Piłsudskiego w dniu 19 marca. Później jako Lokalny Komitet Uczczenia Pamięci Marszałka Piłsudskiego corocznie organizował obchody rocznicy zgonu Pierwszego Marszałka Polski. Jego przewodniczącym został Leon Plejewski, prezes Sądu Okręgowego w Bydgoszczy. Popiersie Marszałka na obelisku przystrajano krepą i dekorowano wstęgami w barwach Virtuti Militari i Krzyża Niepodległości. Program obchodów obejmował: msze żałobne, akademie żałobne, apele, nabożeństwa, czytanie wyjątków z pism Marszałka oraz uczczenie pamięci Marszałka trzyminutową ciszą o godzinie 20.45. Pobyt Marszałka upamiętniono odsłonięciem tablicy przy ul. Gdańskiej 92, w kamienicy, w której mieszkał Marszałek Piłsudski. Uroczystość odbyła się 19 marca 1937 r. w dniu imienin Marszałka³⁷. Autorem projektu był artysta rzeźbiarz Teodor Gajewski. Na tablicy umieszczono napis:

**PIERWSZY MARSZAŁEK POLSKI
JÓZEF PIŁSUDSKI
MIESZKAŁ
W TYM DOMU
6 i 7 CZERWCA
1921**

W czasie II wojny światowej tablica została zniszczona przez hitlerowców. Dnia 6 czerwca 2004 r. na kamienicy przy ul. Gdańskiej 92 ponownie zawisła spizowa tablica, upamiętniająca pobyt Marszałka Józefa Piłsudskiego w Bydgoszczy, o następującej treści:

**PIERWSZY MARSZAŁEK POLSKI
JÓZEF PIŁSUDSKI
W TYM DOMU BYŁ GOŚCIEM
ADW. JANA MACIASZKA
W DNIACH
6 i 7 CZERWCA
1921 r.**

³⁶ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Akta miasta Bydgoszczy, sygn. 4325.

³⁷ Por. „Dziennik Bydgoski” nr 66, Bydgoszcz 21 III 1937, s. 13. Czasami mylnie podaje się numer 95 kamienicy, jako tej, na której została wmurowana pamiątkowa tablica. Por. „Dziennik Bydgoski” nr 53, Bydgoszcz 6 III 1937, s. 11.

Ponowne zawieszenie tablicy to efekt starań Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy i mieszkanki kamienicy nr 92, pani Barbary Jankowskiej, świadka tamtego wydarzenia³⁸.

Bibliografia

Źródła

Archiwalia

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Akta miasta Bydgoszczy: sygn. 3052, sygn. 3144, sygn. 3271, sygn. 3279, sygn. 3280, sygn. 4325

Prasa

„Dziennik Bydgoski”, Bydgoszcz 1907-1939

„Nowa Gazeta Bydgoska”, Bydgoszcz 1921

Opracowania

Bydgoski słownik biograficzny, red. J. Kutta, t. I Bydgoszcz 1994, t. II Bydgoszcz 1995, t. III Bydgoszcz 1996, t. IV Bydgoszcz 1997, t. V Bydgoszcz 1998, t. VI Bydgoszcz 2000.

Bydgoszcz. Zarys dziejów, red. R. Kabaciński, Bydgoszcz 1980.

Historia Bydgoszczy 1920-1939, t. II, red. M. Biskup, Bydgoszcz 1999.

Kryśka-Karski T., Żurakowski S., *Generałowie niepodległej Polski*, Warszawa 1991.

Polski słownik biograficzny, W. Konopczyński, t. 1-41, Kraków 1935.

³⁸ Por. „Gazeta Wyborcza” nr 132, Bydgoszcz 7 VI 2004.